

Володимир ПОНОМАРЕНКО

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
вул. Грушевського, 4, м. Київ, 01001, Україна
Електронна пошта: vladimirlingua@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4106-5874>

СЕМАНТИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ КОДИФІКОВАНИХ ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ХХІ СТ.

У статті на матеріалі сучасної української мови проаналізовано розширення семантичного спектру кодифікованих до початку нинішнього століття іншомовних запозичень. За основу взято академічні словники за редакцією О. С. Мельничука 1974 і 1985 рр. Реєстр і тлумачення з цих видань порівнюємо з матеріалом низки різно-рідних лексикографічних видань, що вийшли після 2000 р., від «Сучасного словника іншомовних слів» О. І. Скопненка і Т. В. Цимбалюк за редакцією Г. П. Півторака (2006 р.) до колективної праці «Словник новітніх англійзмів» (2022 р.). Використано також відповідний матеріал сучасних тлумачних словників української мови. Увага зосереджена на значеннєвому вимірі. Зазначені семантичні зміни є відображенням суспільно-політичних трансформацій, науково-технічного прогресу і культурного обміну, а також глобалізаційних процесів. Окреме місце посідають семантичні інновації, пов'язані з релевантними для України історичними подіями останніх років. Не всі нові значення і конотації запозичених слів зафіксовані в сучасних словниках, деякі з них виступають наразі лише в електронних виданнях та інших інтернет-джерелах. Виділено групу давніх запозичень грецького і латинського походження, германізми і романізми, класифіковані за тематичним принципом — науково-технічні (серед яких особливу увагу приділено лінгвістичним), фінансово-економічні, суспільно-політичні і юридичні, науково-освітні терміни, лексика, належна до культурно-мистецької і побутової та інших сфер). Зазначені факти вторинної номінації в багатьох випадках пов'язані з вихідною і набутою багатозначністю відповідних англійських лексем, у тому числі негерманського (переважно латинського) походження. Розширення значень запозичених лексем є свідченням подальшої інтернаціоналізації сучасного українського лексикону.

Ключові слова: мовні контакти, запозичення, словники іншомовних слів, семантичні зміни, глобалізація, вторинна номінація, інтернаціоналізація.

Почнімо з двох промовистих цитат з праць сучасних українських мовознавців: «Запозичення з інших мов є цінним матеріалом і для лінгвістів, і для

Цитування: Пономаренко В. Семантична еволюція кодифікованих іншомовних запозичень в українській мові ХХІ ст. Мовознавство. 2025. № 2. С. 3–18. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-341-2025-2-001>

Citation: Ponomarenko V. (2025). Semantychna evoliutsiia kodyfikovanykh inshomovnykh zapozychen v ukrainiskii movi KhKhI st. [Semantic evolution of codified loanwords in the Ukrainian language of the 21st century]. Movoznavstvo, (2), 3–18. [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-341-2025-2-001>

Стаття опублікована за ліцензією CC BY-SA 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>)

істориків: розглядаючи запозичення, можна відновити віхи історії певного народу» [Рожченко : 15] і «Надмірне проникнення запозичень непомітно руйнує рідну мову, а з нею і самобутність національної свідомості» [Манакін : 111]. Потреби в коментарях радше немає. Утім, як пише ізраїльський лінгвіст Гай Дойчер в оригінальній книжці під назвою «У дзеркалі мови» (Нью-Йорк, 2010 р.), вавилонянам було б важко зрозуміти, що таке «Злочин і кара», оскільки їхня мова послуговувалася одним і тим самим словом на позначення обох концептів [Deutscher : 2]. Тож на сучасному історичному етапі, коли відбувається значна активізація міжнародних контактів, у тому числі, природно, мовних, поглиблюються й процеси мовної взаємодії.

Особливістю мовного розвитку в контексті українського сьогодення є безпрецедентне зростання обсягу запозиченої лексики, що стосується насамперед англійської мови як майже універсального нині «донора». Запозичена лексика становить, як зазначають вітчизняні мовознавці [див., напр.: Карпенко : 225; Булаховський К. : 166–167], близько 10 % словникового складу сучасної української мови, до того ж їхня частка постійно зростає.

1974 року було видано (перший академічний) «Словник іншомовних слів» за редакцією тоді члена-кореспондента Академії наук УРСР О. С. Мельничука, що містив близько 24 тис. «слів і термінів» (понад 24 друк. арк.). У 1985 р. вийшло істотно більше за обсягом (понад 30 друк. арк.) видання словника, у передмові до якого йдеться, зокрема, про «уточнення відповідно до сучасного розуміння дефініції багатьох термінів» (СІС 1985 : 3).

Тож скористаймося реєстром першого (і певною мірою другого) видання й порівняймо його з матеріалом опублікованих у ХХІ ст. «Сучасного словника іншомовних слів» 2006 р. за редакцією Г. П. Півторака, укладеного О. І. Скопненком і Т. В. Цимбалюк (бл. 20 тис. слів), виданого 2008 р. «Сучасного словника-мінімуму іншомовних слів» (бл. 9 тис. слів), найбільшого за обсягом «Нового словника іншомовних слів» 2008 р. за редакцією Л. І. Шевченко (інші укладачі: О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янюк), в якому зафіксовано близько 40 тис. слів і словосполучень, «Словника іншомовних слів» 2012 р. за редакцією С. Я. Єрмоленко (укладачі: С. П. Бирик, Г. М. Сюта), що містить близько 35 тис. реєстрових одиниць, «Сучасного словника іншомовних слів» (Харків, 2014 р.), укладеного Л. І. Нечволод (бл. 17 тис. слів і словосполучень), академічного «Словника української мови» 2016 р. за редакцією В. В. Жайворонка (165 тис. слів) і, нарешті, наявних томів 20-томного «Словника української мови» (2010–2023 рр.).

Залишаючи осторонь цілком природну різницю в обсязі, а також факт значного збільшення кількості іншомовних запозичень, насамперед з англійської мови (цим вочевидь актуальним питанням в останні роки було присвячено чималу кількість різнорідних і різнохарактерних публікацій, у тому числі «Словник новітніх англізмів» (2022 р.), укладений співробітниками Інституту мовознавства НАН України, сконцентруймося на окремому — важливому, на наш погляд, вимірі — значеннєвому.

Семантичні зміни є досить показовими, оскільки вони, як і нова лексика, є відображенням суспільно-політичних трансформацій, науково-технічного прогресу і культурного обміну. Особливого значення набувають інтенсифікація і поглиблення багатозначних євроінтеграційних і глобалізаційних процесів. Суто лінгвальним аспектом є в цьому разі прояв принципу економії мовних (і мовленнєвих) засобів.

Це спроба наближення до наразі нетрадиційної, на наш погляд, теми, оскільки йдеться про нові значення і конотації запозичених лексем «зі стажем», у тому числі й ті, які ще не є достатньою мірою «канонізованими», внаслідок чого відбувається, зокрема, більша диференціація значень [пор. Сімонок : 254]. Як слушно зауважує цитований вище В. Манакін, «навіть найповніший словник не може вмістити усієї інформації про значення слів, яка є в мовному колективі, тим більше що ці знання — нестабільні, мінливі залежно від процесу пізнання предметів, позначених словами» [Манакін : 134]. Утім, «Навіть володіння рідною мовою продовжує розширюватися протягом життя, бо ми додаємо нові вислови та знаходимо слова, щоб описувати нові враження» [Гардах : 15].

Укладачі словників намагаються якомога більшою мірою відобразити лексичні зміни, що відбуваються в мові. У передмові до згаданого вище «Словника новітніх англійзмів» йдеться, зокрема, про те, що в реєстрі вміщено також ті англізми, які є у словниках, але «видозмінили чи отримали нові значення» (СНА 2022 : 3). Важливим видається зазначити, що в цьому разі йдеться переважно про вже засвоєні іншомовні лексеми, поява яких була пов'язана з об'єктивною потребою. Однак не всі нові й тим більше новітні семантичні зміни, стосовні «кодифікованих» запозичених слів, зафіксовано або відображено в сучасних словниках, у тому числі тлумачних (мова йде не тільки про англізми). Тому ми спираємося в певному сенсі на емпіричні факти, які більшою мірою стосуються узусу, аніж норми.

Варто зазначити відомий і беззаперечний факт — значна кількість неологізмів іншомовного походження традиційно надходила до української через мови-посередники, зокрема російську, польську, німецьку (з очевидних історичних причин), до того ж відповідні лексеми в багатьох випадках не були для названих мов питомими.

В етимологічному плані важливими є вихідні словоформи та їхні значення. Вони можуть мати генетично відмінне (зокрема грецьке або латинське) походження.

Особливістю сучасного періоду є те, що в переважній більшості випадків запозичення є прямими. Щоправда, це не означає, звісно, що всі вони консолідуються в мові-реципієнті. Цю тезу можна поширити й на нові значення засвоєних у різні періоди іншомовних слів. (Зауважимо, що виокремлені нами іншомовні лексеми з обох словників за редакцією О. С. Мельничука було дібрано за допомогою «класичного» методу суцільної вибірки, а в подальшому систематизовано і класифіковано.)

Слід розпочати зі слів, що походять з класичних мов, тобто відносно давніх запозичень грецького і латинського походження.

Характерними прикладами відносно нечисленних еллінізмів (відібрано 18 зразків), щодо яких у сучасному контексті можна констатувати семантичне розширення, вважаємо такі, як (в алфавітному порядку): *апокаліпсис* — від назви релігійно-містичного твору VII ст. (СІС 1974 : 62) до «загибелі цивілізації та людства взагалі внаслідок ядерної війни, духовного занепаду, знищення природного середовища» (ССІС 2006 : 64–65) або ж «кінця світу» (СЧС 1932 : 41 і ССІС 2014 : 55); *аура* — від хворобливого психічного стану (СІС 1974 : 78) до «таємничого сяйва» у містичних ученнях (ССІС 2006 : 83), особливого «навколишнього оточення, атмосфери» (НСІС 2008 : 73) і, нарешті, переносного значення як такого (СУЛС 2010 : 29; СУМ-20, 1 : 2010 : 290); *ейфорія* — від іншої аномалії — «піднесеного стану хворого» (СІС

1974 : 231) до «стану радості, душевного піднесення» (ССІС 2006 : 248); *катарсис* — давньогрецький філософський концепт (СІС 1974 : 319) — також метод психотерапії (ССІС 2006 : 342) — «співпереживання читача літературного твору» (НСІС 2008 : 289) — «стан духовного очищення» (СІС 2012 : 281) — «випуск емоційної енергії» (ССІС 2014 : 299); *клон* — «наслідок вегетативного розмноження <...> організмів» (СІС 1974 : 334) — «апаратне й програмне забезпечення комп'ютера» (НСІС 2008 : 302), до цього варто додати поширене нині переносне вживання в медійному дискурсі, зафіксоване в 20-томному СУМі (СУМ-20, 7 : 2017 : 529); *планктон* — «сукупність організмів у водоймах» (СІС 1974 : 526) — порівняймо поширене нині «образне» *офісний планктон*; *феномен* — у цьому разі йдеться насамперед про стилістичні засоби, характерні для сучасного «інтелектуального» дискурсу, а саме про (позначене як перше у словнику 2000 р.) значення «рідкісне, незвичайне, виняткове явище» (СІС 2000 : 930; пор. СЧС 1932 : 451).

Відчутно більшою мірою нові номінації, унаслідок яких утворюються неосемантизми або ж семантичні неологізми [див.: Косович 2013 : 95], стосуються латинізмів (усього їх зафіксовано 45). Зазначимо такі: *артефакт* — «невластивий організмові утвір або процес» (СІС 1974 : 69) — «річ, предмет, які є продуктом цілеспрямованої людської діяльності» (ССІС 2006 : 72) — «(старовинна) річ, що зроблена людиною або має сліди її користування» (НСІС 2008 : 63) — (третє значення) «у культурології — інтерпретативне втілення певної культурної форми в конкретному матеріальному продукті, акті поведінки, соціальній структурі тощо» (СІС 2012 : 54; пор. єдине значення «мистецька робота» — СЧС 1932 : 47) — 1) спеціальне і 2) «біологічне» значення (СУМ 2016 : 31); *вірус* — «збудник інфекційних захворювань» (СІС 1974 : 129), також «різновид комп'ютерних програм» і (переносне) «негативна властивість» (ССІС 2006 : 142) — (переносне) «збудник небажаних соціальних, психологічних та інших явищ» (НСІС 2008 : 122); *комплекс* — загальне й «архітектурне» значення (СІС 1974 : 345) плюс «економічне» й «психологічне» (ССІС 2006 : 369), а також «хімічне» (СУМ-20 VII 2017 : 309); *локація* — «виявлення об'єкта розвідування» (СІС 1974 : 399) — до «виявлення місцеположення» додано «біоорієнтацію» тварин (СІС 1985 : 499), наразі, однак, у паперових виданнях не відображено активного вжитку слова в інформатиці, а також у переважно бізнесовому контексті в значенні «розміщення, місцезнаходження»; *модуль* — «технічне», «математичне», «архітектурне» й «радіотехнічне» значення (СІС 1974 : 443–444), останнє значення віднесено до «радіоелектронної апаратури» (СІС 1985 : 553), додано значення «відносно самостійна частина будь-якої системи, організації» (ССІС 2006 : 462), додано «економічне» і «дидактичне» значення (СІС 2012 : 376); антонімічні *позитив* і *негатив* — 2 технічні значення (СІС 1974 : 531, 459), об'єднані в одне (СІС 1985 : 572–573; ССІС 2006 : 546), зафіксовано переносне значення слова *негатив* (ССІС 2006 : 477), додано загальне значення слова *позитив* (НСІС 2008 : 481). Деякі переносні значення, як-от у випадку зі словом *негатив*, зафіксовано в «Словнику іншомовних слів» 2000 р. (СІС 2000 : 666).

Окремо зазначимо розширення семантики слів латинського походження, запозичених свого часу за посередництвом інших європейських мов, насамперед французької: *активація* — до значень, стосовних хімічної та енергетичної сфер (СІС 1974 : 32), додано як основні загальне й «фізичне» (1985), ще одне «хімічне» значення (ССІС 2006 : 36), слід, однак, конста-

тувати тісний зв'язок сучасного узусу з електронікою (оргтехнікою) (див.: СУМ-20, 2 2010 : 160); *арбітраж* — 3 «юридичні» і «фінансово-економічне» значення (СІС 1974 : 65), до яких додано ще одне, стосовне юриспруденції (СІС 1985 : 77), слід назвати сучасне значення «(спортивне) суддівство»; *багет* — від дерев'яної «планки» (мистецтво, архітектура: СІС 1974 : 82) до позначення хлібного виробу, а також м'ясної страви (СІС 2012 : 64), як у випадку з франц. *baguette* (класичний випадок перенесення значення через зовнішню подібність); *домен* — від історичних значень «земельне володіння; вотчина», «державне майно в капіталістичних країнах», а також технічних значень, стосовних фізики (СІС 1974 : 224; СІС 1985 : 273) додано «інформатичне» (2014), що є нині фактично основним (див. СНА 2022 : 108); *трансфер(т)* — до «фінансових» значень (СІС 1974 : 676) додано «юридичне» (СІС 1985 : 838), «спортивне» (ССІС 2006 : 683) і «туристичне» (СІС 2012 : 544); *тур* — до низки різноманітних значень, дотичних до мистецтва, спорту, суспільно-політичної сфери й військової інженерії (СІС 1974 : 686), долучено «туристичне» (ССІС 2006 : 691), загальне і ще одне «спортивне» (НСІС 2008 : 611), а також «гідротехнічне» (СІС 2012 : 551) і «сільськогосподарське» (СУМ 2016 : 1179).

Що ж до латинізмів, шляхи надходження яких пройшли через італійську мову, то можна назвати такі, як *каденція* (на відміну від французького за походженням *каданс*) або *портал*. У першому випадку слід констатувати перехід від мистецької термінології, а саме від взаємопов'язаних значень «завершальна частина музичного твору» і «сольний епізод у концерті» (СІС 1974 : 299) до новітнього «період діяльності виборної особи або органу» (СУМ 2016 : 413), а в другому — від значення «архітектурного» й «інженерно-будівельного» (СІС 1974 : 539) — до позначення «сукупності сайтів» в інформатиці (СІС 2012 : 439). У деяких випадках у ролі посередника виступали німецька (*матриця, проєкт, рол, ролик* — про них буде сказано нижче) або англійська мова (*активності* в значенні 'діяльність, заходи' — прозора калька з англ. *activities*, зареєстрована, попри «активний» ужиток, лише в «Словнику новітніх англізмів» (СНА 2022 : 37); *тандем* (у переносному значенні).

Зафіксовані нами факти вторинної номінації в багатьох випадках пов'язані з багатозначністю сучасних (історично запозичених) англійських та інших лексем. Тож різнотипне розширення значень стосується й цілої низки англізмів, зафіксованих у словниках О. С. Мельничука: *дербі* — від терміна кінного спорту (СІС 1974 : 201) до спортивного взагалі й «публіцистичного» (ССІС 2006 : 212), у «Словнику новітніх англізмів» в окремій статті це слово виступає у значенні «туфлі <...> з відкритою шнурівкою» (СНА 2022 : 101); *інсайд* — від футбольного або хокейного терміна (СІС 1974 : 285) до позначення методу психоаналізу (СІС 2012 : 252) й, нарешті, до найчастотнішого й найактуальнішого сьогодні позначення сукупності «непублічних» даних (пор.: СНА 2022 : 125); хронологічно пізніше *інсайдер* — від фінансового терміна (ССІС 2006 : 306) до бізнесового (НСІС 2008 : 264), юридичного (СІС 2012 : 252) й узагальненого (СУМ 2016 : 403) значення; *нікан* — поява абсолютно нового значення «набір прийомів <...> для зваблення» — у «Словнику новітніх англізмів» слово подане з позначкою *жарг.* (СНА 2022 : 188); *скутер* — від назви різновиду човна (СІС 1974 : 622) до мопеда (НСІС 2008 : 568); *трейлер* — від позначення транспортних засобів (СІС 1974 : 678)

до «рекламного ролика» (СІС : 684–685) тощо (всього нами налічено 30 показових одиниць).

Семантичне розширення значно меншою мірою стосується запозичень з інших германських мов (німецької і нідерландської). Водночас можна зазначити цілу низку романізмів (насамперед французького, а також італійського, іспанського та португальського походження), яких було відібрано 25. Приклади слів з інших мов є поодинокими.

Слід наголосити на тому, що значеннєві зміни стосуються слів, належних до різних тематичних сфер.

1. Найчисленнішу групу становлять науково-технічні терміни (відібрано загалом 114 одиниць). Зауважимо, однак, що деякі сучасні значення як такі не є, власне, новими, але різниця полягає в тому, що в 1970–80-ті роки назви відповідних реалій тлумачилися як поширені в зарубіжних, зокрема англomовних, країнах — показовим прикладом є *комп'ютер* (за радянської доби — *електронно-обчислювальна машина / ЕОМ*).

Характерним явищем є поширення наукових термінів на інші науки або галузі знань, наприклад: первісно лінгвістичний термін *парадигма* (СІС 1974 : 499; пор. СЧС 1932 : 362, де зазначено ще й «риторичне» значення) став також історичним (СІС 1985 : 622) і філософським (СІС 2006 : 516); *тендер* — наочний приклад доповнення технічних значень (СІС 1974 : 658) новими, стосовними фінансової, комерційної і юридичної сфер (СІС 2006 : 666–667); *рецепція* — «традиційні» значення стосуються історії, юриспруденції і фізіології (СІС 1974 : 589), існує й наразі невнормоване «адміністративне» значення 'приймальня (в офісі, готелі тощо)', в електронних джерелах виступає як синонім або варіант «скопійованого» *ресетин* (СНА 2022 : 205), не надто «вишуканого», але поширеного в усному мовленні; *болід* — «великий метеор» (СІС 1974 : 105), а нині також «швидкісний <...> перегоновий <...> автомобіль обтічної форми» (СІС 2006: 114), тобто астрономічний термін став також спортивним; *рол* — до суто технічних значень (СІС 1974 : 292) доєдналося «кулінарне», у цьому сенсі назва частіше вживається у множині — *роли* 'різновид суші' (з інтернет-джерел); *ролик* — низка традиційних технічних значень (СІС 1974 : 592) і сучасне «рекламне» (СІС 2012 : 477).

Виокремимо лінгвістичні терміни різномовного походження. Слід зауважити, що в словниках О. С. Мельничука досить повно представлено тогочасну лінгвістичну термінологію. Однак у сучасних лексикографічних джерелах (зазначимо насамперед термінологічну енциклопедію 2006 р. «Сучасна лінгвістика» О. Селіванової) зафіксовано як лінгвістичні терміни й численні (кількістю до сотні) зареєстровані О. С. Мельничуком одиниці, віднесені і/або експліковані ним як належні до таких галузей або лексичних розрядів (загальна класифікація наша. — В. П.):

- наука та освіта: *ад'юнкт, антиципація* (СІС 1974 : 24, 53 і СЛТЕ : 14, 30);
- літературознавство: *алюзія, прототип, ремінісценція* (СІС 1974 : 38, 556, 581 і СЛТЕ : 24, 504–505, 513);
- мистецтвознавство: *контрапункт, мелодика, регістр, транспозиція, формант(а), функціоналізм* (СІС 1974 : 357, 423, 574, 675, 718, 727 і СЛТЕ : 256, 317, 511, 625, 639–640, 648–649);

- соціологія: *експансіонізм, комутація, нейтралізація, ретроспекція, референт, рецепція, стереотип, узус* (СІС 1974 : 237, 348, 460, 587, 589, 636, 688; СЛТЕ : 538–539, 244–245, 414–415, 513–514, 514–515, 579, 629);
- політологія: *інтернаціоналізм* (СІС 1974 : 289–290 і СЛТЕ : 188);
- юриспруденція: *когнати, контрагент, референція* (СІС 1974 : 336, 356, 587 і Когнати_ (лінгвістика), СЛТЕ : 255, 515–516);
- релігієзнавство: *зооморфізм* (СІС 1974 : 267 і СЛТЕ : 171);
- філософія: *історизм, комунікація, okazіоналізм, синкретизм, холізм* (СІС 1974 : 295, 347–348, 476, 615, 732 і СЛТЕ : 198, 243–244, 424, 540, 654–655);
- психологія: *геіштальт, нативізм* (СІС 1974 : 159, 456 і СЛТЕ : 84, 407–408);
- логіка: *дихотомія* (цей загальнонауковий термін набув широкого вжитку в сучасному мовознавстві), а також *імплікація, квантор, концепт, парадокс, формалізація* (СІС 1974 : 218–219, 277, 323, 360, 499, 718 і СЛТЕ : 179–180, 206, 256–259, 443–445);
- географія: *генералізація, ізоглоса* (СІС : 1974 150–151, 271 і СЛТЕ : 76, 174);
- фізика: *абсорбція, діафон, когезія, когерентність, конгруентність, спектрограма* (СІС 1974 : 9, 222, 335, 335–336, 350, 628 і СЛТЕ : 9, 130, 210, 247, 571);
- математика: *апроксимація, детермінант, ітерація, континуум, прогресія* (СІС 1974 : 64, 203, 296, 356, 549 і СЛТЕ : 35, 116, 198, 255, 500);
- хімія: *ізоморфізм, нейтралізація* (СІС 1974 : 272, 460 і СЛТЕ : 174–175, 414–415);
- біологія: *доместикація* (СІС 1974 : 224 — як філологічний термін слово є вживаним у перекладознавстві як синонім *одомашнення*, водночас антонімічний неологізм *форенізація* позначає, як відомо, *очуження*), *лакуна, модифікація, мутація, таксис, таксон, таксономія* (СІС 1974 : 383, 443, 453, 650 і СЛТЕ : 275–276, 390, 403, 598);
- анатомія і фізіологія: *абдукція, абревіація, детермінація, клімакс, синестезія* (СІС 1974 : 7, 8–9, 203, 332, 615 і СЛТЕ : 7, 8–9, 117, 209, 539);
- медицина: *кумуляція* (СІС 1974 : 377 і СЛТЕ : 274);
- економіка: *кліше, координатація, парцеляція, регістр* (СІС 1974 : 333, 362, 504, 574 і СЛТЕ : 209, 267, 449, 511);
- інформатика: *дескриптор* (СІС 1974 : 202 і СЛТЕ : 116). У деяких випадках нові значення було зафіксовано вже в другому виданні словника О. С. Мельничука (1985 р.), але в більшості випадків вони є хронологічно пізнішими.

Такій «інвазії» нових термінів сучасного мовознавства посприяв насамперед розвиток нових галузей: когнітивної лінгвістики, концептології, комунікативної лінгвістики, лінгвістики тексту, металінгвістики, комп'ютерної лінгвістики, в яких досить активно використовуються терміни, традиційно вживані в інших науково-технічних і науково-дослідних сферах. «Інтердисциплінарність» сучасних термінів свідчить, зокрема, про подальшу інтеграцію наукових підходів, що має відігравати позитивну роль у сенсі підвищення ефективності наукової та освітньої діяльності.

Так само природним явищем є нові — «оргтехнічні» — значення термінів, належних до різних традиційних наук (*активація, домен*). Зазначимо також спричинене глобалізаційними процесами узагальнення значень тех-

нічних термінів: *локація* — до фізичного й біологічного значень (СІС 1974 : 399; СІС 1985 : 499) долучається наразі «неофіційне», а саме 'об'єкт; приміщення' (пор. *локейшн* «місце для зйомок» у «Словнику новітніх англійців» (СНА : 160); *матриця* — в обраних для порівняння джерелах засвідчено серію технічних значень (СІС 1974 : 418; СІС 2006 : 440), нове ж значення 'загальна основа, схема' зафіксовано в тлумачному словнику 2016 р. (СУМ 2016 : 532); *модуль*, уживаний у різних технічних галузях, а також у математиці та архітектурі, став широковживаним в освітньо-науковій сфері як позначення частини навчального курсу (СІС 1974 443–444 : і СУМ 2016 : 557); *моніторинг* — первинне значення терміна стосувалося екології, сучасні джерела подають значення узагальнене, в якому термін уживається в різних галузях (СІС 1985 : 556 і СУМ 2016 : 561); *блістер* — маємо на увазі нове технічне значення, стосовне пакування різних виробів, зокрема ліків (СІС : 103 і СУМ-20 I : 557).

Показовим серед відповідних слів видається багатозначне нині *проект*. Сучасні словники іншомовних слів фактично дублюють три значення слова *проект*, подані О. С. Мельничуком, а саме «сукупність документів (...), необхідних для зведення споруд, виготовлення машин тощо»; «попередній (...) текст будь-якого документа»; «план, задум» (СІС 1974 : 549). Ті самі значення виступають і в тлумачному «Словнику української мови» 2016 р. (СУМ 2016 : 906). Варто навести ще одне значення, сформульоване хіба в українській статті з Вікіпедії: «проект в управлінні проектами — обмежена в часі, ресурсах та вимогах якості унікальна сукупність процесів, спрямована на досягнення унікальних цілей та завдань для створення нової цінності (продукту або послуги)» (Проект) (тому, скажімо, наукова конференція як *проект* підпадає, загалом, саме під таке визначення; пор. значення «якийсь захід» (СЧС 1932 : 350). З іншого боку, «вікіпедична» експлікація англ. *project* з тематичною деталізацією й поділом на такі сфери, як «музика», «телебачення», «мистецтво, розваги і ЗМІ» демонструє новітні контексти вжитку укр. *проект*, у чому ми вбачаємо характерний приклад «латентної» глобалізації. Отже, в цьому разі йдеться, на нашу думку, про зразок засвоєння «додаткових» семем (лексико-семантичних варіантів слова), адже, як відомо, зазвичай мова-реципієнт переймає (принаймні спочатку) лише одне, а не всі значення іншомовного слова.

Слід виокремити ще одну помітну тенденцію — фігуралізацію значень науково-технічних термінів в інших, зокрема гуманітарних, галузях, прикладами є: *вектор* (СІС 1974 : 122 і СУМ-20, 2 : 107); *комплекс* — до загального й «архітектурного» значень приєдналося новіше — «економічне» (СІС 1974 : 345 і СУМ 2016 : 451), варто зважити й на той факт, що слово є широковживаним у психологічному дискурсі; згаданий вище *негатив* (перші значення стосувалися лише фотографії, у сучасному мовленні поширилося «оцінне» переносне вживання); *плато* — до «геологічного» й «побутового» значень доєдналося позначення ситуації зі стабільними показниками, що актуальне у зв'язку з пандемією (СІС 1974 : 527 і СУМ-20, 13 : 262); зазначені вже *пікап*, *планктон* і *тандем*; *термінатор* — показовий приклад використання астрономічного терміна у кінофантастиці та літературі, завдяки чому поширюється його переносне вживання, зокрема в публіцистиці (СІС 1974 : 660 і СІС 2006 : 669); початково філософський і психологічний термін *феномен* вживається в багатьох наукових галузях (СІС 1974 : 701 і СІС 2006 : 706); слід згадати також про прикметники на зразок *епічний*, у випадку

з яким показовою є еволюція переносного значення — від «велично спокійний, безсторонній» (СІС 1974 : 256), «спокійний, розважливий» (ССІС 2006 : 272), також «безпристрасний» (НСІС 2008 : 237), «сповнений величі і героїзму» (СУМ 2016 : 273) до поширеного в сучасному мовленні скалькованого значення «епіхальний» — пор., наприклад, англ. *epic fail* і укр. *епічний провал*; див. *епікфейл* у «Словнику новітніх англїзмів» (СНА 2022 : 118). Іншим показовим прикладом є біологічний і медичний термін *токсичний*, що набуває наразі «некодифікованого» переносного значення, дотичного до характеристики особи або навіть явища (див. *жарг.* «дуже неприємний, неприйнятний» (СНА 2022 : 259).

Окремо зазначимо в цьому плані «вірусне» й надмірне, на наш погляд, поширення в сучасному мовленні прикметника *реальний* і ще більшою мірою прислівника *реально*, що не завжди вживаються коректно в семантичному і стилістичному плані. Їх нормативними сучасними значеннями є 'дійсний' і 'здійснений' і, відповідно, 'дійсно; (на)справді', але ці слова традиційно мали ознаку книжності, тому повсякденні нині в усному медійному дискурсі й тим паче «вуличному» узусі вирази на зразок *ми реально бажасмо* або *я реально голодний / стомився / хочу спати* (замість *дійсно* або *справді*) якщо не ріжуть вухо, то, принаймні, подразнюють чутливі філологічні рецептори.

Переносні значення формуються також на основі нових технічних або технологічних, пор.: *віртуальний* — математичний термін (СІС 1974 : 129), ширше технічне тлумачення у наступному виданні (СІС 1985 : 156), новітні «інформатичне» (ССІС 1985 : 142) й узагальнене значення 'можливий' (НСІС 2008 : 122); *катарсис* — до філософського (СІС 1974 : 319) і медичного (СІС 1985 : 396) значень додалося переносне, в якому слово образно вживається в сучасному інтелектуальному дискурсі, зокрема літературному (НСІС 2008 : 289; пор.: СІС 2012 : 281; СІС 2012 : 299).

2. Далі за чисельністю йде відібрана лексика, належна до економічної і фінансової сфер (виділено 19 зразків). Примітною особливістю таких слів є те, що в словниках 1974 і 1985 років їх нерідко тлумачили (з очевидних причин) як реалії капіталістичної (зокрема американської) системи, тоді як у сучасних (пострадянських) джерелах таких уточнень немає, тож диференціація значень є суто соціолінгвістичною.

У цьому контексті варто згадати «категорійне» *бізнес* (СІС 1974 : 96; СІС 1985 : 115; ССМІС : 77 і НСІС : 90), відносно якого досі виокремлюють переносне значення 'вдала афера як джерело збагачення, наживи' (пор. рос. «бизнес (делечество)» у книжці 1930 р. «Крылатое слово. Справочник цитаты и афоризма», укладений літератором С. Займовським); загалом можна говорити про певну соціолінгвістичну «реабілітацію» слова. Утім, у відомому харківському «Словнику чужомовних слів» 1932 р. його тлумачення «нейтральне»: «1) справа; 2) торгівля» (СЧС 1932 : 67), як і в переробленому нью-йоркському виданні 1955 р. (див. київський репринт СЧС 1996 : 67).

Іншими прикладами такого ж зразка є *брокер* (пор.: СІС 1974 : 110 і ССІС 2006 : 120), *бум* (СІС 1974 : 112 і ССІС 2006 : 123), *демпінг* (СІС 1974 : 199 і ССІС 2006 : 209), *дефляція* (СІС 1974 : 205 і ССІС 2006 : 217), *інфляція* (СІС 1985 : 363 і ССІС 2006 : 314), *іпотека* (СІС 1974 : 294 і ССІС 2006 : 316), *концерн* (СІС 1974 : 361 і ССІС 2006 : 381), *маркетинг* (СІС 1985 : 517 і ССІС 2006 : 436), *менеджмент* (СІС 1974 : 424 і ССІС 2006 : 446).

Що ж до поширення значень на інші сфери, то варто зазначити такий термін як *чартер* (у нових словниках додано значення, що стосується авіа-

транспортної галузі (пор.: СІС 1974 : 744 і ССІС 2006 : 748, а також деякі інші) (традиційно юридичні або фінансові) терміни, новітні значення яких наразі не засвідчені лексикографічно: *акредитація*, що поширюється нині на медійну сферу (пор.: СІС 1974 : 29–30 і ССІС 2006 : 34); *трансфер(т)*, що належить також до спортивної і туристичної сфер (пор.: СІС 1974 : 676 і ССІС 2006 : 683); комерційний і згодом юридичний термін *франшиза* (пор.: СІС 1974 : 723 і ССІС 2006 : 726), що в сучасній кіноіндустрії вживається на позначення інтелектуальної власності.

Узагальнення значень констатуємо у випадках з такими термінами, як *депонент* (пор.: СІС 1974 : 201 і НСІС 2008 : 185), *презентація* (СІС 1974 : 542 і ССІС 2006 : 557); слово *тренд* як економічний термін (СІС 1974 : 678) набуло загального значення, що стосується суспільної думки, моди, шоу-бізнесу тощо (НСІС 2008 : 605). Виразний приклад поширення «непаспортизованого» переносного значення демонструє в сучасному мовленні слово *енергетика* (пор.: СІС 1974 : 251 і СІС 2012 : 217).

3. Виокремимо слова, які стосуються суспільно-політичної і юридичної сфер, а також історизми (вибрано 19 одиниць). І в цьому випадку можемо констатувати показові відмінності у тлумаченнях певних реалій, що пов'язувалися з «буржуазними», «капіталістичними» державами або, принаймні, англomовними країнами. Показовими тут є такі приклади: *вердикт* (пор. СІС 1974 : 124 і ССІС 2006 : 136), *губернатор* (СІС 1974 : 186 і ССІС 2006 : 193), *імпічмент* (СІС 1974 : 277 і НСІС 2008 : 258), *істеблішмент* (СІС 1974 : 295 і ССІС 2006 : 317), *кіднепінг* (СІС 1974 : 327 і ССІС 2006 : 351), *рекет* (СІС 1974 : 579 і ССІС 2006 : 589).

Так само слід констатувати нові значення, дотичні до інших тематичних розрядів, як у випадках зі словами *аудитор* (ідеться не тільки про юридичну, а й про фінансово-економічну царину; пор.: СІС 1985 : 93 і ССІС 2006 : 82–83) або *арбітраж* — до «юридичних» значень (СІС 1974 : 65 і т. д.) слід долучити «спортивне», тобто 'суддівство'.

Щодо згаданого вище слова *вердикт* є підстави говорити про поширене в сучасному мовленні переносне вживання (СІС 2008 : 103). Те саме стосується й таких слів (переважно історизмів), як-от: *автодафе* (*аутодафе*) — лише в тлумачному «Словнику української мови» за редакцією В. В. Жайворонка зафіксовано книжне значення цього давнього запозичення з португальської мови — «знищення творів літератури й мистецтва» (СУМ 2016 : 14); у контексті згаданого вище слова *апокаліпсис* у «Новому словнику іншомовних слів» 2008 р. виступає також значення «можлива загибель цивілізації та людства взагалі внаслідок ядерної війни, морального падіння, знищення природного середовища» (НСІС 2008 : 57); *вендета* — у нових словниках зафіксоване переносне значення «жорстока помста» (пор.: СІС 1974 : 123 і СІС 2012 : 102); *гранд* — маємо на увазі поширене в наш час уживання цього історизму в медійному (зокрема спортивному) дискурсі, що зазначено в тому ж словнику 2012 р. за редакцією С. Я. Єрмоленко (СІС 2012 : 151); *пірат*, уживане нині стосовно інтелектуальної власності (див.: СІС 2012 : 429; СУМ 2016 : 784); *спіч*, що може вживатися в іронічному контексті; *хунта*, що може стосуватися в переносному вжитку будь-якої (не тільки іспаномовної) країни.

Спостерігається також своєрідне осучаснення історизмів на зразок *графіті* (зареєстроване в низці нових словників).

4. Слід виокремити лексику, належну до науково-освітньої сфери. Істотні зміни, що відбуваються в цій галузі в Україні, не могли не позначитися на сучасному сприйнятті і, відповідно, тлумаченні певних термінів, які в минулому столітті позначали характерні реалії інших країн (Франції, Великої Британії) або минулих часів, зокрема такі, як *бакалавр* і *бакалаврат* (пор.: СІС 1974 : 83; СІС 1985 : 100 і СІС 2012 : 65; НСІС 2008: 78; ССІС 2006 : 89) — у цьому випадку відбулася семантична «доместикація»; те саме слід сказати про такі слова, як *гімназія* (СІС 1974 : 163 і НСІС 2008 : 153), *магістр* і *магістратура* (СІС 1974 : 403 і НСІС 2008 : 358).

5. Семантична еволюція стосується також низки лексем з інших тематичних розрядів — культура і мистецтво, медицина, спорт, побут (відібрано загалом 17 одиниць). Щоправда, в деяких випадках ідеться не стільки про семантичне наповнення, скільки про розширене (сучасне) тлумачення певних назв на зразок *подіум* — у новітніх тлумаченнях до 'художньої студії' додано 'естраду, стадіон, залу' (пор.: СІС 1974 : 531 і НСІС 2008 : 480).

Окремо зазначимо додавання (певною мірою близьких за референтними характеристиками) переносних значень, як-от у випадках зі словами *гольф* («тонкий светр», СУМ 2016 : 197); *паста*, що часто вживається нині у значенні 'макаронні вироби / страви' (завдяки поширенню страв італійської кухні; пор.: ССІС 2006 : 522; НСІС 2008 : 456; СУМ 2016: 723); *шансон* — пор. початкове й традиційне значення «французька естрадна пісня ліричного змісту» (СІС 1985 : 926) з новішим «естрадна пісня, що виконується шансон'є» (НСІС 2008 : 658), тобто йдеться про схожу в загальному розумінні, але істотно відмінну за конкретним значенням назву.

Нові значення демонструють такі назви: *анімація* — кінематографічний метод, що став (з розвитком комп'ютерних технологій) позначенням (мультиплікаційного) жанру (пор.: СІС 1974 : 52 і СУМ 2016 : 25); *артефакт* — порівняймо (хронологічно первісне) «біологічне» значення (СІС 1974 : 69) із новітнім, що стосується культурно-історичної сфери (НСІС 2008 : 63); *вірус* — початково біологічний термін (СІС 1974 : 129), а нині також стосовний інформатики (НСІС 2008 : 122) і «психологічний» (у переносному вжитку) (СУМ-20, 3 : 116); *колапс* — медичний (СІС 1974 : 338) і астрономічний термін (СІС 1985 : 421) став ще й політологічним (НСІС 2008 : 306; СУМ 2016 : 444), до того ж широко вживається як емпатичний засіб у переносному значенні (ССІС 2006 : 362); *модератор* — цей музичний (СІС 1974 : 443) і також технічний термін (СІС 1985 : 552) має поширене в сучасному мовленні значення 'ведучий' (у медійному і соціологічному контекстах; СІС 2012 : 375); осучаснено історичну назву *туніка* (пор.: СІС 1974 : 686 і СІС 2012 : 551). У багатьох випадках констатуємо поширення переносного вжитку, прикладами є, зокрема, медичні терміни: *аура* (пор.: СІС 1974 : 78 і НСІС 2008 : 73), *ейфорія* (СІС 1974 : 284 і ССІС 2006 : 248), *ступор* (СІС 1974 : 641 і ССІС 2006 : 650), тоді як у сучасному мовленні «модний» нині вираз *бути у stuporі* (пор. не менш «вишукане» *бути в шоці*) є в певному сенсі сучасним аналогом народного й не всім відомого *стати дубом* (Знайшов... : 261).

6. Зазначимо також схожі за характером явища, що стосуються низки слів під рубрикою «різне» (усього виділено 9 одиниць): *брутальний* (один з відносно небагатьох виокремлених нами прикметників) — «грубий, жорстокий» і «великий, сильний» (див.: СУМ, 1 : 242, де таке значення подане з позначкою *зах.*), варто зауважити, що в сучасному «нестандартному» вжитку це слово великою мірою втратило пейоративні характеристики і позначає

такого собі самодостатнього «альфа-самця»; *каре* — лише у виданні 2015 р. зафіксовано конкретизоване тематичне значення ‘вид зачіски’ (СУМ-20, 6 : 762); *комплімент* — варто додати сучасне значення ‘пригощання, бонус’ (у сфері послуг); *купе* — слід додати ‘тип кузова легкового автомобіля’ (зазначено в електронних джерелах); *медальйон* — у словниках бракує «кулінарного» значення; *планшет* — нове значення ‘планшетний комп’ютер’ зафіксоване в одному з надрукованих томів 20-томного «Словника української мови» (СУМ-20, 13 : 248); *резюме* — у нових словниках додано нове значення ‘анкетні дані, послужний список’ (НСІС 2008 : 523; СУМ 2016 : 954); *супермаркет* — у більшості сучасних словників значення є вже «глобалізованим» (ССІС 2006 : 653; НСІС 2008 : 581), пор. значення ‘універсам’ (СУМ 2016 : 1123); *фієста* — сучасне значення може бути також переносним (СІС 2012 : 569).

7. Окрему групу становлять багатозначні й політематичні лексеми, з яких назвемо такі: *блок* — зареєстровано якісно нове значення ‘частина, розділ’ (СУМ-20, 1 : 559); *тур* — у більшості сучасних словників виступає також нове значення ‘подорож, турне’ (ССІС 2006 : 691; СІС 2012 : 551; СУМ 2016 : 1179); *фактура* — додалося значення, яке стосується зовнішніх характеристик особи, зокрема статури (СІС 2012 : 56).

Підбиваючи короткі підсумки, зауважимо, що в переважній більшості випадків нова перцепція і нове трактування запозичених лексем (як наслідку мовних контактів) пов’язані насамперед із екстралінгвальними чинниками, а саме соціально-економічними перетвореннями, а також розвитком нових (наукових, економічних та інших) галузей і технологій. У певних випадках нове значення є відображенням іншої частини семантичного спектра вихідної іншомовної лексеми.

Семантичні зрушення нерідко зводяться до поширення переносного (також образного) вживання термінологічних назв або їх значеннєвого узагальнення та своєрідного осучаснення. Іноді спостерігаємо генералізацію технічних термінів із формуванням переносного значення. Відбувається й соціолінгвістичне переосмислення засвоєних у різні часи іншомовних слів, а також спричинена пов’язаними з війною і драматичними колізіями специфічна апелятивація з експресивною конотацією, як позитивною, так і негативною.

У першому випадку прикладом може слугувати *кіборг* — первісно назва кібернетичного організму, згодом — назва героя науково-фантастичного твору, а від 2014 р. укр. *кіборги*, визнане «словом року», є, як відомо, образним найменуванням захисників донецького аеропорту, у «Словнику новітніх англізмів» воно виступає вже в узагальненому переносному значенні «воїн, що вирізняється винятковою стійкістю» (СНА 2022 : 137).

У другому випадку показовим зразком є *орки*. Англ. *orcs* (один із витворів літератора й філолога Дж. Толкіна, що виступає у «Володарі перснів», написаному ще в 50-ті роки минулого століття), завдяки численним літературним перекладам увійшло до лексики багатьох мов світу. Особливістю цих фактів є те, що в обох випадках специфічні переносні значення іншомовних слів утворилися на українському ґрунті.

Мовознавець Рустам Гаджієв, автор цікавої науково-популярної книжки «Лінгвістика на карті світу. Непорозуміння, кримінал та інтриги в різних мовах» (Київ, 2022 р.) в інтерв’ю агенції «Українська правда» 1 червня 2023 р., називаючи у зв’язку з *орками* вживання такої «термінології» абсолютно ви-

правданим, згадує історію назви *вандали*, а також «Гунську промову» кайзера Вільгельма (1900 р.) і поширене згодом (під час Першої світової війни) в пресі країн Антанти слово «гуни» на позначення німців. Тож зазначимо, що *орки* стали своєрідним іншомовним доповненням до низки історичних і сучасних експресивних засобів інформаційної війни та ідейного протистояння.

ЛІТЕРАТУРА

- Булаховський К. А. Цікаве мовознавство. Львів : Априорі, 2019. 199 с.
- Гардах С. Мови нам на користь / пер. з англ. З. Тіммерман. Київ : Yakaboo Publishing, 2021. 334 с.
- Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 334 с.
- Косович О. Творення неосемантизмів або семантична еволюція слів у сучасній французькій мові. *Науковий вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту імені Лесі Українки*. 2013. № 19 (268). С. 94–98.
- Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 284 с.
- Рожченко З. В. Основи знань про мову і мовознавство. *Вступ до мовознавства* / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін.; за ред. І. О. Голубовської. Київ : ВЦ «Академія», 2016. С. 9–22.
- Сімонок В. П. Запозичена лексика в українській мовній картині світу. *Наук. вісн. Міжнар. гуманітар. ун-ту*. Серія «Філологія». 2014. № 8. Т. 2. С. 250–254.
- Deutscher G. Through the Language Glass. Why the World Looks Different in Other Languages. New York : Metropolitan Books Henry Holt and Company, 2010. 305 p.

ДЖЕРЕЛА

- Знайшов... Знайшов — не скач, згубив — не плач. Українські прислів'я, приказки, усталені вирази та порівняння, загадки, скоромовки, колядки, щедрівки. Вид. 3-тє, допов. / упоряд. К. Л. Яніцька. Київ : Довіра, 2011. 318 с.
- Когнати_(лінгвістика) URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Когнати_\(лінгвістика\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Когнати_(лінгвістика)) (дата звернення: 20.03.2025).
- НСІС 2008 Новий словник іншомовних слів / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янюк; за ред. Л. І. Шевченко. Київ : АРІЙ, 2008. 671 с.
- Проект URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Проект> (дата звернення: 20.03.2025).
- СІС 1974 Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Голов. ред. «Укр. Рад. Енциклопедія», 1974. 865 с.
- СІС 1985 Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. — 2-ге вид., випр. і допов., Київ : Голов. ред. «Укр. Рад. Енциклопедія», 1985. 966 с.
- СІС 2000 Словник іншомовних слів / уклад.: Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2000. 1018 с.
- СІС 2012 Бирик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення, слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко. Харків : Фоліо, 2012. 623 с.
- СЛТЕ Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінол. енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
- СНА 2022 Словник новітніх англізмів / уклад : Л. Белей, А. Гончаренко, М. Ківу, І. Олександрук. Київ : Наук. думка, 2022. 319 с.

ССІС 2006	Сучасний словник іншомовних слів / уклад.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2006. 789 с.
ССІС 2014	Сучасний словник іншомовних слів / уклад.: Л. І. Нечволод. Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2014. 767 с.
ССМІС 2008	Сучасний словник-мінімум іншомовних слів / уклад.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2008. 798 с.
СУЛС 2010	Головащук С. І. Словник-довідник з українського літературного слововживання. — 2-ге вид, випр. Київ : Наук. думка, 2010. 432 с.
СУМ 2016	Словник української мови. — 2-ге вид. / відп. ред. В. В. Жайворонок. Київ : ВЦ «Просвіта», 2016. 1316 с.
СУМ-20	Словник української мови : в 20 т. Т. 1–14. Київ : Наук. думка, 2010–2023.
СЧС 1932	Словник чужомовних слів / за ред. О. Бадана-Яворенка. Харків; Київ : Вид-во УРС, 1932. 532 с.
СЧС 1996	Бойків І., Ізюмов О. та ін. Словник чужомовних слів : репр. з 2-го перероб. вид. 1955 р. Київ : Музей Івана Гончара; видавн. фірма Родовід, 1996. 532 с.

Дата надходження до редакції: 12.02.2025

Дата надходження після доопрацювання: 24.03.2025

Дата затвердження редакцією: 27.03.2025

REFERENCES

- Bulakhovskyi K. A. (2019). Tsikave movoznavstvo. Lviv: Apriori. [In Ukrainian].
- Deutscher G. (2010). Through the Language Glass. Why the World Looks Different in Other Languages. New York: Metropolitan Books Henry Holt and Company.
- Hardach S. (2021). Movy nam na koryst. Z. Timmerman (Transl.). Kyiv: Yakaboo Publishing. [In Ukrainian].
- Karpenko Yu. O. (2006). Vstup do movoznavstva: pidruchnyk. Kyiv: VTs «Akademiia». [In Ukrainian].
- Kosovych O. (2013). Tvorennya neosemantyzmiv abo semantychna evolutsiia sliv u sучasniy frantsuzkii movi. *Naukovyi visnyk Skhidnoyevropeis'koho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, 19(268), 94–98. [In Ukrainian].
- Manakin V. M. (2012). Mova i mizhkulturna komunikatsiia. Kyiv: VTs «Akademiia». [In Ukrainian].
- Rozhchenko Z. V. (2016). Osnovy znan pro movu i movoznavstvo. *Vstup do movoznavstva: pidruchnyk*. I. O. Holubovska, S. M. Luchkany, V. F. Chemes ta et al. Kyiv: VTs «Akademiia». [In Ukrainian].
- Simonok V. P. (2014). Zapozychena leksyka v ukrainskiy movniy kartyni svitu. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: Filolohiia. Vol. 2 (8), 250–254. [In Ukrainian].

SOURCES

- Kohnaty (linhvistyka) URL: [https://uk.wikipedia.org › wiki › Когнати_\(лінгвістика\)](https://uk.wikipedia.org › wiki › Когнати_(лінгвістика)) (last accessed: 20.03.2025).
- NSIS 2008 Novyi slovnyk inshomovnykh sliv. (2008. L. I. Shevchenko, O. I. Nika, O. I. Khomyak, A. A. Demyaniuk (Comps.). Kyiv: ARII. [In Ukrainian].
- Proiekt URL: <https://uk.wikipedia.org › wiki › Proiekt> (last accessed: 20.03.2025).

- SIS 1974 Slovyk inshomovnykh sliv / Za red. O. S. Melnychuka (1974). Kyiv: Holovna Redaktsiia Ukrainskoi Radianskoi Entsyklopedii. [In Ukrainian].
- SIS 1985 Slovyk inshomovnykh sliv. (1985). O. S. Melnychuk (Ed.). 2nd ed. Kyiv: Holovna Redaktsiia Ukrainskoi Radianskoi Entsyklopedii. [In Ukrainian].
- SIS 2000 Slovyk inshomovnykh sliv. (2000). L. O. Pustovit, O. I. Skopnenko, H. M. Siuta, T. V. Tymbaliuk (Comps.). Kyiv: Dovira. [In Ukrainian].
- SIS 2012 Bybyk S. P., Siuta H. M. (2012). Slovyk inshomovnykh sliv: tlumachennia, slovotvorennia, slovovzhyvannia. S. Ya. Yermolenko (Ed.). Kharkiv: Folio. [In Ukrainian].
- Selivanova Selivanova O. O. (2006). Suchasna linhvistyka. Terminolohichna entsyklopediia. Poltava: Dovkillia-K. [In Ukrainian].
- SNA 2022 Slovyk novitnikh anhlizmiv. (2022). L. Belei, A. Honcharenko, M. Chivu, I. Oleksandruk (Comps.). Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- SSIS 2006 Suchasnyi slovyk inshomovnykh sliv. (2006). O. I. Skopnenko, T. V. Tymbaliuk (Comps.). Kyiv: Dovira. [In Ukrainian].
- SSIS 2014 Suchasnyi slovyk inshomovnykh sliv. (2014). L. I. Nechvolod (Comp.). Kharkiv: TORSING PLUS. [In Ukrainian].
- SSMIS 2008 Suchasnyi slovyk-minimum inshomovnykh sliv. (2008). O. I. Skopnenko, T. V. Tymbaliuk (Comps.). Kyiv: Dovira. [In Ukrainian].
- SULS 2010 Holovashchuk S. I. (2010). Slovyk-dovidnyk z ukrainskoho literaturnoho slovovzhyvannia. 2nd ed. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- SUM 2016 Slovyk ukrainskoi movy. (2016). 2nd ed. V. V. Zhaivoronok (Ed.). Kyiv: VTs «Prosvita». [In Ukrainian].
- SUM-20 Slovyk ukrainskoi movy: in 20 vols. (2010–2023). Vol. 1–14. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- SChS 1932 Slovyk chuzhomovnykh sliv. (1932). O. Badan-Yavorenko (Ed.). Kharkiv — Kyiv: Vydavnytstvo URS. [In Ukrainian].
- SChS 1996 Boikiv I., Iziumov O., Kalyshevskiy H., Trokhymenko M. (1996). Slovyk chuzhomovnykh sliv: Reprint. Kyiv: Muzei Ivana Honchara; vydavnycha firma Rodovid. [In Ukrainian].
- Znaishov... Znaishov — ne skach, zhubyv — ne plach. (2011). Ukrainski pryslivya, prykazky, ustaleni vyrazy ta porivniannia, zahadky, skoromovky, koliadky, shchedrivky. 3rd ed. K. L. Yanitska (Comp.). Kyiv: Dovira. [In Ukrainian].

Received: 12.02.2025

Received in revised form: 24.03.2025

Accepted: 27.03.2025

Volodymyr PONOMARENKO

O. O. Potebnia Institute of Linguistics, National Academy of Sciences of Ukraine

4 Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

E-mail: vladimirlingua@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4106-5874>

SEMANTIC EVOLUTION OF CODIFIED LOANWORDS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE OF THE 21st CENTURY

The article deals with the expansion of the semantic spectrum of foreign-language borrowings codified by the beginning of this century using the material of the modern Ukrainian language. The academic dictionaries edited by O. S. Melnychuk in 1974 and 1985 are taken as the basis. The register and interpretations from these editions are compared with the material of a number of diverse lexicographic editions published after 2000, from the «Modern Dictionary of Foreign Words» by O. I. Skopnenko and T. V. Tsybalyuk edited by H. P. Pivtorak (2006) to the collective work «Dictionary of Modern Anglicisms» (2022). The corresponding material from modern explanatory dictionaries of the Ukrainian language is also used. Attention is focused on the semantic dimension. The mentioned semantic changes are a reflection of socio-political transformations, scientific and technological progress and cultural exchange, as well as globalization processes. A separate place is occupied by semantic innovations associated with historical events, relevant for Ukraine, of recent years. Not all new meanings and connotations of borrowed words are recorded in modern dictionaries, some of them currently appear only in electronic publications and other Internet sources. A group of ancient borrowings of Greek and Latin origin, Germanisms and Romanisms, classified according to thematic principle - scientific and technical (among which special attention is paid to linguistic), financial and economic, socio-political and legal, scientific and educational terms, vocabulary belonging to cultural and artistic, every day and other spheres, is highlighted. The above facts of secondary nomination are in many cases related to the original and acquired polysemy of the corresponding English lexemes, including those of non-Germanic (mostly Latin) origin. The expansion of the meanings of borrowed lexemes is evidence of the further internationalization of the modern Ukrainian lexicon.

Key words: language contacts, loanwords, dictionaries of foreign words, semantic change, globalization, secondary nomination, internationalization.